

FAMILIENAVNE I Ø. OG V. HAN HERRED.

Af *P. Rønn Christensen.*

Det er almindelig bekendt, at en meget stor Del af vore Familienavne har deres Rod i Tilnavne af forskellig Art, som Tid efter anden har været i Brug i Befolkningen.

Disse hjemmegroede Navne har baade før og efter Kommissionsbetænkningen »Dansk Navneskik« af 1899 været behandlede i Undersøgelser angaaende deres Udbredelse, Oprindelse, Betydning m. m., og det er derved blevet fastslaaet, dels at Navneskikkene har været skiftende fra Landsdel til Landsdel, dels at de samme Navne gennem Aarhundreder har holdt sig paa den samme Egn.

Angaaende den ældre Litteratur henvises til spredte Litteraturanvisninger i »Dansk Navneskik« og til Gunnar Knudsens Litteraturfortegnelse i Salmonsens Leksikon XVII, 733 ff.

Tilnavne og Familienavne omtales spredt i flere Sogne- og Egnsbeskrivelser; af selvstændige Undersøgelser fra nyere Tid kan fremhæves:

Jens C. J. Stub: Falsters Navneskik. Loll. Falsters Aarb. 1926, 71 ff.

J. Jørgensen: Lidt om østlollandsk Navneskik. Danske Folkemaal 5' Aarg., 87 ff.

N. K. Pedersen: Gammel mønsk Navneskik. Danske Folkemaal 8' Aarg., 23 ff.

A. Bjerrum: Sydslesvigske Personnavne. Danske Studier 1934, 21 ff.

Claus Eskildsen: Slægtsnavne i Ubjerg Sogn. Sønderjysk Maanedsskr. X, 203 ff.

Randløv: Om Øgenavne i Skanderborgegnen. Sprog og Kultur IV, 32 ff.

Niels Cl. Hansen: Bøndernavnene i Ribe Amt i 16' Aarb. Ribe Amts Aarbog Bd. 8. 219 ff.

Imidlertid har disse Undersøgelser paa Grund af manglende Materiale ofte maattet begrænses temmelig meget, mange Gange har de kun omfattet Navnenes sproglige Ejendommeligheder, eller de har været indskrænket til at fastslaa Ligheden mellem de nutidige lokale Familienavne (Tilnavne) og de tilsvarende i en gammel Jordebog, i Lensregnskaberne eller lignende.

Spørgsmaalet om de gamle danske Familienavne er derfor an-

tagelig endnu ikke behandlet saa udførligt, at ikke efterfølgende lille Undersøgelse muligvis kunde paaregne nogen Interesse, selv om Undersøgelsen kun omfatter et Hjørne af Danmark, nemlig Ø. og V. Han Herred — 22 Kirkesogne — delt mellem Hjørring og Thisted Amter.

Kildemateriale.

I anden Forbindelse er indsamlet mere eller mindre udførlige Oplysninger om praktisk talt alle Personer, der før ca. 1850 har været bosat i Han Herred og er nævnt i de forskellige Kilder, og dette Materiale ligger til Grund for nærværende Undersøgelse af Familienavnene.

De yngre Kilder: Kirkebøger, Folketællinger, Lægdsruller, Skifte- og Fæsteprotokoller samt Skøde- og Pantebøger er saa velkendte og velanvendte af Genealoger, at de ikke behøver at omtales nærmere.

Derimod kunde der maaske være Grund til at fremhæve de gamle Herredstingsbøgers Betydning for Personalhistorien. Fra en Tid langt forud for de ældste Kirkebøger og Skifteprotokoller bringer de enestaaende værdifulde personalhistoriske Oplysninger ikke alene i Form af Arveafkald og Skifteregistreringer, men ogsaa gennem Arveprocesser, Retsager angaaende Kirkestolesteder, Fiskerirettigheder, Jordejendom o. s. v., o. s. v. Desværre maa Tingbøgerne nødvendigvis i Reglen være ubenyttede Kilder for Genealoger; et Arbejde med at finde f. Eks. et Arveafkald efter een bestemt Person vil i mange Tilfælde blive af en saadan Art, at det hos den, der prøver herpaa, bringer det ofte omtalte Arbejde vedrørende en Knappenaal og en Høstak i tydelig Erindring!

Han Herreds og Hannæs' Tingbøger fra 1600-Tallet har været den vigtigste Kilde ved Indsamling af det Materiale, som er benyttet til efterfølgende Oplysninger om Familienavne. En stor Del af disse Navne findes ikke i de mere formelle Skattemandtal og Jordebøger, som er samtidige med Tingbøgerne, saa ogsaa af den Grund faar de to lange Rækker Tingbøger særlig Betydning for Studiet af Familienavne (eller Tilnavne) i Han Herred.

I Tingbøgerne er ofte citeret ældre Retsakter eller andre Dokumenter, der indeholder Navne paa Personer fra 15 og 1400-Tallet, men ellers findes disse Akter, som er de vigtigste Kilder til dette Tidsrums Personalhistorie, i Originaler eller Kopier i Rigsarkivet, især i Rækkerne »Privatarkiver paa Papir og Pergament« og »Topografisk Samling«; næsten alt, hvad der er ældre end 1513, er nu trykt i 1' og 2' Række af »Repertorium«.

De ældste Jordebøger indeholder naturligvis ogsaa en Mængde Navne og deriblandt ogsaa Familienavne, vigtigst er Agaards Jordebog fra ca. 1500 (trykt i Thiset: Eline Gøyes Jordebog). Jytte Podebusks Jordebog fra 1577 (Rigsark.) og Aalborghus Lens Jordebog fra 1561, men selv om alt* tages med, maa det alligevel paa Grund af Kildernes Art og relative Faatallighed være saaledes, at Oplysningerne om Familienavne i Tiden før de ældste Tingbøger bliver temmelig ufuldstændige. Et og andet af Interesse lader sig dog ogsaa paavise fra dette Tidsrum.

* Trods omhyggelig Søgen gennem flere Aar er der dog Mulighed for, at der i Godsarkiver, Privatarkiver eller i andre Herredstingsbøger kan findes endnu nogle Retsakter, som indeholder Navne paa Personer i Han Herred.

Navnegrupper.

Selv en ret flygtig Undersøgelse af den samlede Mængde Familienavne viser en udpræget Gruppedelning, og undersøges Navnene nøjere, viser det sig, at der overhovedet kun er meget faa Navne, som ikke med Sikkerhed kan rubriceres i een af nedenævnte Grupper.

I det følgende skal kort omtales de fleste kendte Familienavne fra ældre Tid (Tidsgrænse ca. 1850). Navne, der kun forekommer en eller to Gange, er dog i Almindelighed ikke medtaget; der er som Regel heller ikke taget Hensyn til indvandrede Navne.

Enstavelses-Dyrenavne.

Ved Middelalderens Slutning havde denne Gruppe af Familie- eller Tilnavne i Han Herred en Udbredelse og Betydning, som nødvendigvis forudsætter mange Aars Udvikling. Navnene var knyttet til Storbondeslægter og havde et saa fornemt Præg, at man vanskeligt kan tro, at de i Løbet af eet eller halvandet Aarhundrede skulde have udviklet sig af tilfældige Tilnavne. Og maa man saaledes søge langt tilbage i Middelalderen for at finde Oprindelsen til disse Navne, ledes Tanken uvilkaarligt hen paa meget gamle Forbilleder. Skikken at anvende Dyrenavne som Betegnelse for en Slægt eller Stamme er jo ældgammel og findes endnu hos primitive Folkestammer.

To Han Herred-Familienavne af denne Type fra 14—1500-Tallet kan særlig fremhæves:

GRIIS (adelig, kaldes dog undertiden: Selvejere).

<i>Anders Griis</i> i Slette (Hjortdal Sg.) 1450, 1477			
<i>Elsø</i> g. m. Eske Bonde (adelig) i Borup (Kollerup Sg.)	<i>Palle Griis</i> i Slette 1487, 1532	<i>N. N.</i> g. m. Thomas Nielsen (adelig) i Mosebjerg	
<i>Bagge Griis</i> død 1534 2 Børn	<i>Anders Griis</i> til Roelsgd. (Lild Sg.) 1538, 1558 4 Børn (Se Hist. Aarb. for Thisted Amt 1936 244 ff.)	<i>Niels Griis</i> til Slette 1532, 1545 3 Børn	<i>Christoffer Griis</i> 1546, 1553

Samtidig med disse ældste kendte Led af Slægten fra Slette var:

<i>Niels Griis</i> i Aggersborg 1469, 1479	<i>Niels Griis</i> på Hannæs 1471, 1488
<i>Peder Griis</i> i Bejstrup Sandemand 1548	<i>Knud Griis</i> i Ullerup 1539, 1540
	<i>Christen Griis</i> i Fjerritslev 1552

Det er ikke udelukket, at nogle af disse Personer, ligesom nogle

af de senere ret talrige Bærere af Navnet »Griis« i Han Herred, har haft Slægtskabsforbindelse til Slægten fra Slette.

RÆV (REFF)

Per Ræv maaske identisk med *Per Nielsen*
i Bejstrup Selvejer
1487, 1470 1458, 1468

Hr. *Lars Ræv*
Sognepræst
i Kettrup 1502

Jep Larsen Ræv
Selvejer i Bjerre (Gøttrup Sg.)
1538, 1561

Peder Ræv
Gøttrup 1569

Morten Ræv
Bjerre 1579

Jens Ræv
Bjerre 1569

Lars Ræv
Alsbjerggd. (Torslev Sg.)
1578, 1599

De andre kendte Navne af denne Type er: D u e, G e d, K a t, K i d, K o k, K r a g, U l v.

I 1600-Tallet indvandrede fra andre Egne H ø g — Stamfader: Søren Nielsen H ø g, »Bartskær« og Møller, bosat i Lerup Sg. fra ca. 1660, og vistnok ogsaa R a v n — den ældste kendte Mand af Slægten er Anders Pedersen Ravn, død i Kollerup Sg. 1656. Begge disse Navne er siden blevet meget udbredte paa Egnen.

Andre middelalderlige Navne.

I Middelalderen fandtes endvidere en Række andre Enstavelsesord anvendt som Familienavne, dels var det Farvenavne: B l a a, B l a c k, B r u n, H v i d og R ø d, og dels var det Ord af mere eller mindre usikker Betydning. Mange af disse Navne har sikkert kun været personlige Tilnavne, der er forsvundet igen i Løbet af et Par Generationer, men paa Grund af Kildernes relative Faatalighed er det ikke udelukket, at flere af denne Type Navne har været anvendt som Familienavne, selv om de kun findes nævnt et Par Gange. Her skal imidlertid kun nævnes de Navne, der forekommer flere Gange og derfor med rimelig Sandsynlighed kan henregnes til Familienavnene, selv om Familieforbindelsen intetsteds med absolut Sikkerhed kan paavises. Det drejer sig om følgende Navne: B a n g, B e c k, B o r r e, D a l, F a a s, G a l l e, G l a d, K o l d, L e g, M u n c k, N a a l, R a s k, R o e d, S l e t, S t a r og V r e d. Senere indvandrede vistnok F r o s t, G r ø n og H a e s (omkr. 1600) samt G r a a (omkr. 1700) og enkelte andre Navne, som maa regnes med til denne Gruppe.

Af alle disse Navne kunde der være Grund til særlig at fremhæve R o e d paa Grund af, at dette Navn efterhaanden naaede en ganske enestaaende Udbredelse; allerede ved Midten af 1600-Tallet havde samtidig mere end et halvt Hundrede Bondefamilier i Han Herred dette Familienavn, og senere blev der endnu flere.

Selv om det kunde være fristende at fremsætte Gisninger om Slægtskabsforbindelsen mellem de ældste Led af denne store Familie, afstaas dog herfra. De ældste kendte Personer af Slægten R o e d i Han Herred er følgende:

<i>Jens Roed</i> Haverslev 1467		<i>Peder Roed</i> Lunde (Lerup Sogn) 1477		
<i>Christen Roed</i> Flegum (Torslev Sg.) 1504, 1525	<i>Jens Roed</i> Jarmsted (Tranum Sg.) 1487, 1503	<i>Peder Roed</i> Økse (Brovst Sg.) 1500		
<i>Niels Roed</i> Hedegård (Hjørtedal Sg.) 1538	<i>Jens Roed</i> Røge (Torup St.) 1578, † ca. 1606	<i>Niels Roed</i> Lien (Lerup Sg.) 1569, 1587	<i>Peder Roed</i> Jarmsted ca. 1500	<i>Jens Roed</i> Sdr. Skovsgd. (Ø. Svenstrup Sg.) 1555, 1578 (Se Vends. Aarb. 1938, 261)
				<i>Søren Roed</i> Janum (Ø. Svenstrup Sg.) 1569, † ca. 1631

» Folk en a v n e « (efter den første Bærers Hjemstavn).

Fra meget gammel Tid har det været naturligt, at en Mand, som indvandrede til Han Herred fra en fremmed Egn, fik et Tilnavn, som viste, hvilket »Folk« han tilhørte. Men hvornaar og hvor ofte et Tilnavn af denne Art er gaaet i Arv til den indvandrede Søn eller Svigersøn, kan det ofte være vanskeligt at afgøre. At det har fundet Sted allerede i Middelalderen viser formentlig et lille Eksempel fra Klim Sogn:

Mads Fynbo
„Odbyhave“ 1483

Jep Fynbo
Odde 1483

Christen Fynbo
„Rilstrup“ ca. 1500

Peder Fynbo
Odde ca. 1500

Det vil være urimeligt at antage, at fire »rigtige« Fynboer paa omtrent samme Tid skulde have slaet sig ned i Klim Sogn, altsaa maa Tilnavnet »Fynbo« paa en eller anden Maade være gaaet i Arv.

De Navne af denne Type, som med Sikkerhed vides at have givet Anledning til Dannelse af Familienavne i Han Herred, er iøvrigt *G j ø l b o* (fra ca. 1770), *H a n n e s b o* (fra 1775) særlig udbredt i Kollerup og Kettrup Sogne, *H a r b o* (ɔ: fra Harsyssel) findes maaske fra ca. 1500 som Familienavn, *H o n n i n g* (ɔ: fra Han Herred), forekommer flere Gange i 1700-Tallet, *K l i m b o* (fra omkr. 1650), *M o r s i n g* (fra omkr. 1600), blev i 16- og 1700-Tallet meget udbredt), *T y b o* (var vist Familienavn allerede i Slutningen af Middelalderen) og *Ø b o* (ɔ: fra Øland, udbredt i 1600-Tallet).

Efterhaanden fortrængtes denne Form for Navnegivning næsten fuldstændig af den udbredte Skik at anvende Stednavne som Familienavne (se S. 122).

Indvandring fra Udlandet var ret sjælden, og det er derfor ikke saa mærkeligt, at en saadan Indvandring kun i et Par Tilfælde synes at have givet Anledning til et nyt Familienavn. Stamfaderen til Familien » *S v e n s k* « eller » *S v e n s k e* «, som fra 1730'erne træffes i Kollerup Sogn, er sikkert kommet fra Sverige, derimod er det mere tvivlsomt om den første Mand i Skræm Sogn, som har Tilnavnet » *T y s k* «, er kommet fra vort sydlige Naboland. Det

tyder hans eller hans Efterkommeres øvrige gode danske Navne afgjort ikke paa. Maaske har han haft en daarlig Udtale, som har givet Anledning til Navnet.

Et Par Gange i 1600-Tallet træffes ogsaa Navnet »P o l a k«, men dette er vist ikke gaaet over til at blive egentligt Familienavn.

» E r h v e r v s n a v n e « (∩: Navne efter Erhverv eller Arbejde).

Den naturlige Skik at lade Fornavnet, det egentlige Navn, efterfølges af et Tilnavn, som angav hvilket særligt Erhverv eller Arbejde vedkommende Person udførte, har i Han Herred meget tidligt ført til Dannelse af Familienavne, men det er for de ældste Tider ofte umuligt at afgøre, om et saadant Navn blot har været et personligt Tilnavn eller det har været Familienavn — ofte arvedes baade Erhverv og Navn. Dog kan det med Sikkerhed siges, at Navnet S m e d allerede i Slutningen af Middelalderen brugtes som Familienavn af een eller flere meget ansete Familier, som blomstrede endnu langt ned i 1600-Tallet. Smedehaandværket var fra gammel Tid meget anset, saa det er ikke helt tilfældigt, at netop dette Erhverv gav Navn til en Storbondeslægt.

Helt sikkert er det imidlertid, at følgende Navne i 15-, 16- eller 1700-Tallet har været anvendt som Familienavne: B o j e r (∩: den der »bojede« til Hovarbejde) meget udbredt, B o n d e, B ø d k e r, D e g n, D r e j e r, F i s k e r, H j u l m a n d, H o v m a n d (meget udbredt i 1600-Tallet), K r æ m m e r, K u s k, K ø b m a n d, L a d e f o g e d, R y t t e r, S k o m a g e r, S k y t (t e), S u d e r (∩: Skomager) og V æ v e r.

Hertil slutter sig en lille Gruppe af Navne, som ender paa -mand, medens Forstavelserne er Lokalteter som Dige, Led, Vad o. s. v.. Den er særlig interessant, fordi den i Tid ret nøje kan afgrænses til sidste Halvdel af 1600-Tallet. Paa denne Tid boede Folk med Tilnavnene: A a m a n d (Kollerup eller Haverslev Sogn), B a k m a n d (Øland Sg.), B r o m a n d (Aggerborg Sg.), B æ k m a n d (Lerup Sg.), D i g e m a n d (Øland Sg.), G a d e m a n d (Haverslev Sg.), H e d e m a n d (Gøttrup Sg.), L e d m a n d (Torslev Sg.), R i s m a n d (Hjortdal Sg.), R ø g e l m a n d (Brovst Sg.) og V a d m a n d (Kollerup Sg.) »ved Aaen«, paa Bakken« o. s. v., men et halvt Aarhundrede senere kaldtes Manden, som boede »ved Broen« i Aggerborg-Ullerup kun »B r o«, Manden »paa Bakken« kun »B a k« o. s. v. De gamle -mand Navne har i flere Tilfælde levet videre lige til Nutiden som Familienavne ved Siden af de Navne, der snart opstod efter den nye Tilnavneskik: B r o, B æ k, D i g e o. s. v.

Stednavne.

Denne Form for Familienavne er nu — i Han Herred som andetsteds — den mest udbredte af alle, Patronymerne undtagne, og dette hænger for en stor Del sammen med, at Familienavne er blevet særlig udbredte i de sidste 100—150 Aar, da Stednavne har været den almindeligste Form for Tilnavne.

De første Tilløb til Anvendelse af Stednavne som Tilnavne, eventuelt Familienavne, findes i første Halvdel af 1600-Tallet. I de ældste Lensregnskaber og Tingbøger findes undertiden Navnet paa en Gaard eller et Hus nævnt saaledes i Forbindelse med Beboernes Navn, at det synes fuldstændig givet, at Navnet har været brugt som Tilnavn (Familienavn). Paa samme Tid findes nogle faa Gange Landsby- eller Sognavne brugte som Tilnavne til fattige Gadehusbeboere. Muligvis har dette ikke været uden Ironi, saaledes som det f. Eks. senere ses, at Folk undertiden udstyrede de fattigste og usleste Stakler med de flotteste Navne. I Skræm Sogn boede omkr. 1700: Dorthe »i Slottet«, Maren Wiborg, Niels Christensen Hamborg — »Slottet«, »Hamborg« og »Wiborg« var usle Huse.

Det er dog først fra sidste Halvdel af 1600-Tallet, at man kan tale om Stednavne som Familienavne i Han Herred, og siden er de blevet mere og mere udbredte.

At nævne alle de Stednavne, der har været anvendt som Familienavne, vil føre for vidt, i Stedet kan anføres et Par almindelige Bemærkninger.

Det ses, at flere Slægter har faaet Navn efter samme Gaard eller By. Man har altsaa helst villet holde sig inden for de en Gang afstukne Grænser — var der først skabt et Præcedens, benyttede man uden Skrupler det samme Stednavn til en helt ny Familie, derfor bl. a. de mange »Nørgaard« og »Vestergaard«, at der kunde være noget upraktisk og besværligt heri, blev der tilsyneladende ikke taget Hensyn til.

Ofte kan et Familienavn af denne Type være saaledes forkortet eller paa anden Maade forandret, at det i Nutiden ikke straks opfattes som Stednavn. Stamfaderen til Slægten T o f t boede f. Eks. »paa Toften« i Klim, Navnet E j e hidrører fra »en øde Plads kaldet Aagaards Eje« i Kettrup Sogn o. s. v. Undertiden kan det være umuligt at afgøre om Stednavnet har givet Anledning til Familienavnet eller det modsatte har været Tilfældet. Familien V i b e kan saaledes føres tilbage til en Mand, der boede paa »Vibebakken« i Telling. Hvad er nu det oprindelige, Stednavnet eller Tilnavnet? Herpaa kan sandsynligvis aldrig gives tilfredsstillende Svar.

Fra ældre Tid giver Navnene L e u i g s g a a r d, K o l d s g a a r d og maaske ogsaa G r i s h a v e Anledning til lignende Spørgsmaal.

Tilbage staar at omtale, at nogle enkelte særlig sjældne Fornavne ofte gennem meget lang Tid er blevet anvendt saa ofte inden for samme Familie, at disse Navne i den almindelige Bevidsthed er blevet regnet som en Slags Familienavne; det gælder Navne som *Esk e*, *God i k*, *L u k a s*, *S v e n n i n g* og enkelte andre. Nogle af disse Navne har bevisligt været karakteristiske for samme Familie gennem de sidste 300 Aar.

Skønt der i det foregaaende er set bort fra Patronymerne, der jo har været de sidste to-tre Generationers alt dominerende Familienavne, bør det dog nævnes, at visse sjældne -sen Navne, f. Eks. *B o d s e n*, *S a n d e s e n* o. a., allerede i 1700-Tallet undertiden findes anvendt som Familienavne. Dobbelte -sen Navne forekommer iøvrigt ogsaa en sjælden Gang i 1600-Tallet, men de synes at være fremkommet ved Opkaldelse, maaske kan der dog i et enkelt Tilfælde være Tale om et arvet Familienavn.

F a m i l i e n a v n e n e s O p s t a a e n .

Det beror meget ofte paa Tilfældigheder, om Familienavnene er bevaret i de skriftlige Kilder. Folketællingslisten og Jordebogen rummer maaske næsten ingen Familienavne, og man tror, at disse ikke har eksisteret, da findes pludselig de samme Personer i Lægdsrullen med en Overflødighed af Familienavne! Og saadan videre.

Navnenes skiftende Betoning som Øgenavne har spillet en meget stor Rolle. Og der er stadig flere Familier i Han Herred, hvis Ahner berettiger til, at de — fremfor nogen — skulde bære et gammelt middelalderligt Slægtsnavn, Navnet eksisterer — men kun i Omtale! Familiens Medlemmer vil regne det for en Fornærmelse, om det gamle Familienavn blev brugt, medens de hørte det. Og saadan har det vel været gennem Aarhundreder!

Det kan altsaa være meget vanskeligt gennem Undersøgelser af skriftlige Kilder at naa til et sikkert Resultat angaaende Familienavnene Opstaaen. Der er dog ingen Tvivl om, hvad Aarsagen i mange Tilfælde har været til, at Navnene første Gang fremkommer i en eller anden skriftlig Kilde. Den bitre Nød har drevet dertil. Hvorledes skulde man undgaa Forveksling, naar der i en By levede to eller flere af samme Navn? Var der anden Udvej end at anvende det gamle arvede Tilnavn, hvis et saadant fandtes, eller ogsaa danne et nyt?

Nogle Eksempler fra forskellige Tider viser tydeligt denne Aarsag til at Navnene er kommet frem.

I Øsløs levede omkr. 1660: Christen Pedersen Bøs, Christen Pedersen Paaske og Christen Pedersen Koldsgaard.

I samme By omkr. 1700: Jens Christensen Skorup og Jens Christensen Kold.

I Klim omkr. 1680: Christen Christensen Degn og Christen Christensen Fage.

Øslev omkr. 1780: Anders Christensen Knegt og Anders Christensen Pot.

Kollerup omkr. 1610: Anders Bagge, Anders Bonde, Anders Jensen.

Fjerritslev omkr. 1775: Niels Christensen Dalsgaard, Niels Christensen Hjortdal og Niels Christensen Hannæsbo.

Skræm omkr. 1680: Christen Christensen Griis, Christen Christensen Smed og Christen Christensen Tysk.

Samme By omkr. 1630: Jens Christensen Tybo og Jens Christensen Rask.

Samme By omkr. 1660: Niels Christensen Vestergaard, Niels Christensen Bisgaard, Niels Christensen Bruus og Niels Christensen Hamborg.

Bejstrup omkr. 1665: Christen Christensen Tysk og Christen Christensen Sandemand.

Ø. Svenstrup omkr. 1750: Peder Nielsen Væver, Peder Nielsen Kock, Peder Nielsen Søegaard.

Disse Eksempler kunde suppleres med mange lignende.

I almindelig Omtale var man ogsaa vanskeligt stillet, naar der boede to eller flere Mænd med samme Navn i samme By. Der er ingen Tvivl om, at det er disse Vanskeligheder, der i mange Tilfælde (de fleste?) har drevet de mere eller mindre løse Tilnavne frem til at blive almindelig anerkendte, ogsaa af Bæreren selv. Og havde Navnet først vundet almindelig Anerkendelse, var det en Selvfølge, at det arvedes: Et Familienavn var opstaaet.

Der kan dog ogsaa anføres andre Aarsager til, at Familienavne dannedes.

Opkaldsesskikkene kan have været medvirkende hertil, eller en Slægt har haft udprægede Slægtsejendommeligheder af en eller anden Art, maaske ogsaa særlig Slægtsfølelse eller Sammenhold, som bevirkede, at de andre Bymænd eller Sognemænd fandt et Familienavn naturligt og rimeligt. Saadan har det været i den Tid, nulevende kan mindes, skulde det mon saa ikke ogsaa have været saadan i endnu ældre Tid?

Det maa endvidere fremhæves, at nogle Navne ikke alene føltes som Øgenavne, men ogsaa oprindelig virkelig var det. Folkevittigheden fristedes af legemlige eller aandelige Svagheder, en sjælden Gang var vel ogsaa en enkelt uheldig Begivenhed Aarsag til, at et Øgenavn opstod. Og Øgenavnene havde en kedelig Evne til at klæbe sig fast — til Enken, til Børn, til Børnebørn.

Tidstypiske Familienavne.

De enkelte Navnegrupperes Kronologi er tidligere kort omtalt, men der kunde maaske være Grund til særligt at omtale et interessant Fænomen, en »Opslidning« eller »Milieuforandring«, som til Stadighed er foregaaet, og hvorpaa der kunde nævnes mange Eksempler.

Familien R æ v er omtalt foran. Den hørte i 1500-Tallet til de mest ansete paa Eggen, men ved Midten af 1600-Tallet og senere bares Navnet kun af to-tre Gadehusbeboere og en enkelt Fæstegaardmand. Paa lignende Maade gik det med mange andre af Middelaldernavnene. I 1600-Tallet var det næsten udelukkende Husfæstere, der bar de engang saa stolte Navne: D u e, H a e s, K u r r i, S p e g e r m. fl., og senere er det gaaet paa samme Maade med mange andre Navne.

Aarsagerne hertil er det ikke vanskeligt at faa Øje paa. De gode og velansete Familienavne har haft en særlig Evne til at brede sig. Hvis en Familie havde to Navne at vælge imellem, valgtes naturligvis det bedste, og paa den Maade fik efterhaanden saa mange det gode Navn, at det ikke længere havde sit gamle eksklusive Præg. Saa begynder Strømmen at gaa den anden Vej. Flere og flere aflægger Navnet, ombytter det maaske med et nyt.

R o e d er et udmærket Eksempel.

Ved Midten af 1600-Tallet var dette Navn som tidligere omtalt blevet meget udbredt i Han Herred. I mindst fire Generationer havde Navnet været knyttet til Familien, som var bosat paa Gaarden »Lien« i Lerup Sogn. Den »Roed«, som omkr. 1680 beboede Gaarden blev ved sin Svogers Hjælp Selvejer, hvilket paa den Tid var ret enestaaende. Intet Under da, at hans seks Sønner efterhaanden aflagde Roed-Familienavnet, der nu bares næsten af hver tiende Familie i Herredet. I Stedet antoges Familienavnet »Lassen« (Om en af Sønnerne, Peder Lassen (Roed) i Tanderupgaard, se C. Klitgaard: Stamtavle over Familien Brix).

Visse »Modehensyn« har naturligvis ogsaa spillet en Rolle ved Familienavnenes Vekslen, men der er ingen Tvivl om, at Aarsagen til, at et Navn er forsvundet, et andet kommet frem, meget ofte maa søges i Grunde som ovenfor antydet.

Der kunde spørges, om Udviklingen aldrig gik i modsat Retning, og det kan ikke benægtes, at der i Han Herred har været Familienavne, som i hvert Fald for en Tid har været i »Opgang«, men den først nævnte Tendens er saa udpræget, at den fuldstændig dominerer indenfor Familienavnenes Kronologi.

— — —

Hermed er Emnet langtfra udtømt. Der kunde endnu være Grund til at omtale Indvandringen af Navne fra andre Egne for slet

ikke at tale om Familienavnenes sproglige Ejendommeligheder — den interessante gamle Anvendelse af Navnet i bestemt Form, »Roed«en, »Kløy«en f. Eks. — og adskilligt andet, men dette faar være nok. Hvis det ovenfor anførte kunde give Anledning til, at Spørgsmaal vedrørende de gamle danske Familienavne for hele Landet eller for et mindre Omraade blev taget op til nøje Under-søgelse, er Formaalet med at fremsætte disse Oplysninger naaet.